

Polacy w pułapce dezinformacji

Dezinformacja jako zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego

Rzetelny dostęp do informacji jest jednym z kluczowych filarów bezpieczeństwa i stabilizacji społecznej w XXI wieku. Obecnie jednym z największych wyzwań dla obywateli Rzeczypospolitej Polski jest rozpowszechniana w mediach dezinformacja. W epoce social mediów każdy z nas może zostać dziennikarzem. Mimo ogromu plusów tak prostego i powszechnego dostępu do informacji, wśród prawdy zaczęło pojawiać się coraz więcej fałszywych treści. W rezultacie wielu Polaków nieświadomie wpada w pułapkę dezinformacji, opierając swój światopogląd na manipulacjach i niezweryfikowanych treściach. Taki stan rzeczy stanowi zagrożenie nie tylko dla jednostki, ale i ogólnej stabilizacji społecznej.

Mechanizmy działania dezinformacji

Celem dezinformacji jest wprowadzenie odbiorcy w błąd. Wykorzystuje mechanizmy obronne człowieka, które bazując na silnych emocjach wywołując w nas gwałtowne reakcje, nawet na nieistniejące zagrożenia. Przykładem działania fake newsów jest wybuch pandemii COVID-19 w 2020 roku, gdy domniemania o niedoborach podstawowych produktów wywołały panikę w sklepach. Ponadto skutkiem siania dezinformacji jest polaryzacja, skłaniająca ludzi do obierania radykalnych poglądów, szczególnie w kwestiach polityki i gospodarki. Fałszywe informacje odbierają także wiarygodność instytucjom publicznym takim jak media, sądy i organy władzy.

Skąd Polacy czerpią informacje o świecie?

Dominującymi źródłami informacji dla Polaków są: telewizja (64%), internetowe portale informacyjne (58%) oraz radio (50%). Media społecznościowe (46%) zyskały na znaczeniu, wyprzedzając prasę i publikacje naukowe. Spadło natomiast zainteresowanie prasą (z 40% do 33%), blogami i forami internetowymi (z 30% do 26%) oraz Wikipedią (z 26% do 21%). Co istotne, 16% badanych uważa, że nie ma żadnego godnego zaufania źródła informacji, a najbardziej wiarygodne są telewizja (27%), portale internetowe (25%) oraz publikacje naukowe i reportaże (18%). Nie istnieje jedno źródło, które Polacy uznawaliby za absolutnie wiarygodne.

Poza tym aż 35% Polaków korzysta z alternatywnych źródeł informacji, co w porównaniu z wcześniejszymi wynikami (40%) oznacza niewielki spadek. Uwzględniając jednak treści na platformie YouTube, odsetek ten wzrasta do 58%. Wybieranie substytutów dla tradycyjnych

źródeł informacji może być spowodowane spadkiem zaufania Polaków do mediów publicznych.¹

Obszary działania dezinformacji

Aż 84% Polaków miało do czynienia z fake newsem². Ponadto 91% badanych zgodziło się z przynajmniej jedną fałszywą informacją będącą przedmiotem badań. Zmanipulowane grupy społeczne mają tendencję do zamykania się w tzw. bańkach informacyjnych. Najniebezpieczniejszym elementem dezinformacji jest ich powszechność, są trudne do wychwycenia, często padają z ust medialnych autorytetów, a ich ofiarą może paść każdy z nas. Osoby po 55 roku życia oraz mieszkańcy dużych miast częściej nie zgadzali się z badanymi dezinformacjami. Niższy poziom podatności na fake newsy obserwuje się również u mężczyzn oraz osób z wykształceniem wyższym.

Obszarami, w których najczęściej dochodzi do dezinformacji są energetyka i zdrowie, gdzie aż 43% oraz 35% badanych zgadzało się z nieprawdziwymi teoriami. W mniejszym stopniu dezinformacja dotyczy również polityki (23%), klimatu (22%) oraz nowych technologii (29%)³. Są to tematy aktualne i nieobce dla większości Polaków. Odległe terminy do specjalistów publicznej opieki zdrowotnej oraz rosnące ceny energii wzbudzają silne emocje, którymi internauci dzielą się w mediach społecznościowych. Sieją tym samym skrajne, kontrowersyjne opinie, z czasem znajdujące poparcie i stające się fake newsami.

Teorie spiskowe w obszarze medycyny

Przykładem rozpowszechnionej dezinformacji może być tzw. „plandemia”, czyli teoria spiskowa dotycząca fałszywej pandemii COVID-19. Jesienią 2020 roku 17% Polaków uważało, że pandemia koronawirusa jest wymysłem polityków, mediów i firm farmaceutycznych. Wśród osób w wieku 18-34 lat pogląd ten podzieliła prawie co trzecia osoba. Rosnący sceptycyzm spowodował odejście do środków bezpieczeństwa, które podjęto w tamtym czasie, takich jak noszenie maseczek ochronnych oraz utrzymywanie dystansu

¹ Koalicja Razem Przeciw Dezinformacji, Dezinformacja oczami Polaków 2024 r., s. 9, data dostępu: 13.03.2015 https://www.lbm.uw.edu.pl/images/Dezinformacja_oczami_Polakw_edycja_2024.pdf?utm_source

² Koalicja Razem Przeciw Dezinformacji, Dezinformacja oczami Polaków 2024 r., s. 11, data dostępu: 13.03.2015 https://www.lbm.uw.edu.pl/images/Dezinformacja_oczami_Polakw_edycja_2024.pdf?utm_source

³ Koalicja Razem Przeciw Dezinformacji, Dezinformacja oczami Polaków 2024 r., s. 8, data dostępu: 13.03.2015 https://www.lbm.uw.edu.pl/images/Dezinformacja_oczami_Polakw_edycja_2024.pdf?utm_source

społecznego. Aż 21% Polaków deklaruowało, że w ogóle nie boi się zakażenia wirusem.⁴ Obecnie niemal co trzeci Polak wierzy, że przyszłe pandemie zostały już zaplanowane.⁵

W kategorii medycyny panuje wiele kontrowersyjnych teorii spiskowych, jedną z nich głosi, że COVID-19 jest bronią biologiczną, a szczepionka w rzeczywistości ma na celu osłabiać odporność ludzkiego organizmu. Co trzeci Polak (32%) w wieku od 18 do 65 lat przyznaje, że nie zamierza zaszczepić się na COVID-19.⁶ Koronawirus nie jest odosobnionym przypadkiem. Liczba odmów wykonania obowiązkowych szczepień wzrosła z 3 437 w 2010 roku do 87 344 w 2023 roku⁷. Te dane stanowią przykład kolosalnego spadku zaufania wobec instytucji medycznych oraz naukowych. Tzw. antyszczepionkowcy powielają antynaukowe teorie na licznych forach i grupach dyskusyjnych, gdzie między innymi rozważają, jak uniknąć prawnego obowiązku szczepienia swoich dzieci.

Jak dezinformacja wpływa na stosunki Polaków do Ukraińców

Nie sposób nie zauważyć rosnącej niechęci polskiego społeczeństwa wobec Ukraińców, o której świadczą m.in. wpisy na platformach społecznościowych oraz głośne protesty obywateli. W szczytowym momencie konfliktu Polska gościła ponad milion uchodźców z Ukrainy, obecnie wielu z nich wróciło do ojczystego kraju. Według raportu NBP podstawowym źródłem utrzymania dla Ukraińców jest praca. W przypadku imigrantów, którzy przybyli do Polski przed wojną, wynagrodzenie z pracy stanowi średnio 90% ich dochodu, natomiast u uchodźców odsetek ten wynosi 76%.⁸ Mimo tych danych wciąż panuje przekonanie, że polskie państwo utrzymuje Ukraińców, którzy żyją na nasz koszt. Kryzys mieszkaniowy, rosnące ceny żywności oraz niestabilna sytuacja na rynku pracy to problemy, które obecnie wywołują w Polakach ogromną frustrację. Choć trudności te mają złożony charakter, niektórzy obwiniają Ukraińców za pogłębianie tych wyzwań, co prowadzi do napięć społecznych. Aż 51% Polaków uważa, że państwo pomaga uchodźcom na zbyt wysoką skalę. 30% respondentów postrzega Ukraińców negatywnie, pozytywnie 25%, przeważają natomiast neutralne oceny, wynoszące

⁴ Defratyka, A. (2020), CiekaweLiczby.pl, Koronawirus w Polsce - wyniki sondaży, dostęp 13.03.2025, https://ciekaweliczby.pl/koronawirus_sondaz/

⁵ Koalicja Razem Przeciw Dezinformacji, Dezinformacja oczami Polaków 2024 r., s. 8, data dostępu: 13.03.2015 https://www.lbm.uw.edu.pl/images/Dezinformacja_oczami_Polakw_edycja_2024.pdf?utm_source

⁶ ARC Rynek i Opinia oraz Warszawski Uniwersytet Medyczny, *Kto i dlaczego nie chce się szczepić na COVID-19?* (sierpień 2021), s. 1 (link znajduje się w bibliografii, data dostępu 13.03.2025)

⁷ Narodowy Instytut Zdrowia Publicznego – PZH, *Jaka jest liczba uchyleń szczepień obowiązkowych?* dostęp 13.03.2025, <https://szczepienia.pzh.gov.pl/faq/jaka-jest-liczba-uchylen-szczepien-obowiazkowych/>.

⁸ Narodowy Bank Polski, *Sytuacja życiowa i ekonomiczna migrantów z Ukrainy w Polsce w 2024 roku*, data dostępu: 13.03.2025, <https://nbp.pl/publikacje/rozne-publikacje/publikacje-o-przeplywach-migracyjnych/>

41%. Spontaniczne skojarzenia z Ukraincami, które padały najczęściej to: roszczeniowi i niewdzięczni, ale również pracowici oraz przedsiębiorczy.⁹

Postęp techniczny i energetyczny a dezinformacja

Rozwój nowych technologii przyniósł nie tylko innowacyjne rozwiązania codziennych problemów, ale i całą masę dezinformacji, które szybko doprowadziły do powstania teorii spiskowych. 51% badanych uważa, że limity płatności gotówkowych służą kontrolowaniu społeczeństwa. Co trzeci respondent (37%) wierzy, że sztuczna inteligencja (AI) jest narzędziem inwigilacji obywateli przez rzekomy globalny rząd. Nadal popularna pozostaje także teoria o szkodliwości fal radiowych wykorzystywanych w technologii 5G, którą podziela 27% ankietowanych.¹⁰ Brak zrozumienia postępu technicznego rodzi w nas mnóstwo pytań, a pytania bez odpowiedzi tworzą lęki. Zdarza się, że zamiast zgłębić temat, szukamy prostych, natychmiastowych rozwiązań, które finalnie okazują się powielonym mitem.

Sytuacja wygląda podobnie, jeśli chodzi o obszar energetyki. Co najmniej jedna trzecia respondentów uwierzyła w fałszywe informacje dot. energetyki. Aż 50% ankietowanych uważa, że samochody elektryczne mają większe skłonności do zapalenia się, niż samochody spalinowe. 47% jest przekonanych, że elektrownie jądrowe w każdym przypadku stanowią zagrożenie dla mieszkańców pobliskich okolic, choć ten odsetek zmniejszył się w porównaniu do 2021 roku (53%). Z kolei 45% badanych zgadza się z teorią o zagrożeniu ekologicznym związanym z przechowywaniem wycofanych turbin wiatrowych, przy czym liczba ta wzrosła w porównaniu do pierwszej edycji badania (36%).¹¹ Podobnie jak w przypadku nowych technologii, rozpowszechnianie teorii spiskowych na temat zagadnień związanych z energetyką powoduje powstawanie błędnych baniek informacyjnych. Z czasem takie przekonania zyskują rzeszę wyznawców, a to wpływa na protest społeczeństwa przeciwko rozwojowi technologicznemu, zwłaszcza temu zmierzającemu w stronę zielonej energii.

Konsekwencje rozpowszechniania treści dezinformujących

Krążąca w mediach dezinformacja niesie ze sobą skutki nie tylko jednostkowego wprowadzenia w błąd, ale potrafi skutecznie dzielić całe społeczeństwo. Cierpi na tym debata

⁹ Mieroszewski, A. (2025), Centrum Mieroszewskiego, Polacy o Ukrainie i stosunkach polsko-ukraińskich 2025, s. 15-35, data dostępu: 13.03.2025. <https://mieroszewski.pl/upload/2025/01/polacy-o-ukrainie-i-stosunkach-polsko-ukrainskich-2025-pl-www.pdf>,

¹⁰ Koalicja Razem Przeciw Dezinformacji, Dezinformacja oczami Polaków 2024 r., s. 8, data dostępu: 13.03.2015 https://www.lbm.uw.edu.pl/images/Dezinformacja_oczami_Polakw_edycja_2024.pdf?utm_source

¹¹ Koalicja Razem Przeciw Dezinformacji, Dezinformacja oczami Polaków 2024 r., s. 8, data dostępu: 13.03.2015 https://www.lbm.uw.edu.pl/images/Dezinformacja_oczami_Polakw_edycja_2024.pdf?utm_source

publiczna w skutek powstania kilku wrogich obozów o skrajnych poglądach. W skali międzynarodowej dezinformacja jest także narzędziem obcych wpływów, które mogą destabilizować politykę wewnętrzną kraju oraz osłabiać jego pozycję na arenie międzynarodowej. Państwo, którego obywatele nie mają dostępu do sprawdzonych, rzetelnych informacji zostaje daleko w tyle na tle innych krajów, walcząc z nawarstwiającymi się problemami społecznymi.

Powszechny dostęp do mediów społecznościowych sprawia, że problem ten będzie się pogłębiał. Coraz częstszym zjawiskiem wśród użytkowników social mediów jest tzw. FOMO (fear of missing out). W obawie przed omijającymi nas informacjami bezrefleksyjnie wierzymy, że wszystkie treści, które podrzuca nam algorytm są zgodne z prawdą. Ponadto media walczą o uwagę odbiorcy, starając się zamieścić nowe wiadomości ze świata najszybciej jak to możliwe, co może prowadzić do udostępnienia niezweryfikowanych treści. Procesy te przybierają na sile w obliczu trudnej sytuacji geopolitycznej i gospodarczej. Sfrustrowane, napędzane lękiem społeczeństwo jest dużo bardziej podatne na manipulację.

Jak rozpoznać dezinformację i jak się przed nią chronić?

Mimo spadku bezpieczeństwa informacyjnego nadal możemy wdrożyć w życie zasady, które pomogą nam bronić się przed dezinformacją. Przede wszystkim należy zawsze sprawdzać źródła, z których czerpiemy wiedzę o aktualnych wydarzeniach. Warto wybierać programy zaufanych nadawców oraz unikać niezweryfikowanych profili w mediach społecznościowych, które mogą wprowadzać odbiorców w błąd.

Przed udostępnieniem artykułu bądź wpisu zawsze czytamy go do końca. Sugerując się barwnym nagłówkiem często wpadamy w pułapkę clickbaitu i szerzymy błędne informacje. Dokładne zapoznawanie się z treściami medialnymi przed ich udostępnieniem to efektywny sposób przeciwdziałania rozpowszechnieniu dezinformacji.

Jeśli w artykule, programie lub wpisie jest mowa o badaniach naukowych, zweryfikuj samodzielnie publikację, na którą powoływały się media. W dzisiejszych czasach wyniki sondaży i ankiet, wraz z dokładną metodologią są zazwyczaj dostępne na stronach instytutów badawczych. Brak jakiegokolwiek źródła lub odnośnika powinien nas zaniepokoić.

Gdy okaże się, że treść z którą się spotkaliśmy jest fake newsem warto ją zgłosić, by ograniczyć jej zasięg i ochronić innych odbiorców. Tyczy się to zarówno mediów tradycyjnych, takich jak telewizja, radio oraz prasa, ale również mediów społecznościowych. Na stronie internetowej

www.nask.pl/dezinfo znajdziemy formularz, dzięki któremu mamy możliwość zgłoszenia takiej treści ekspertom z Ośrodka Analizy Dezinformacji Instytutu NASK.¹²

Dezinformacja w mediach nadal będzie wystawiała nas na próby, ale nie jesteśmy wobec niej bezradni. Dzięki edukacji, krytycznemu myśleniu i ograniczonemu zaufaniu do treści medialnych, możemy oddzielać prawdę od fałszu. Im więcej Polaków wdroży te zasady w życie, tym mniej fake newsów zostanie rozpowszechnionych dla szerszej publiczności. Wspólnymi wysiłkami mamy realny wpływ na budowanie społeczeństwa opartego na rzetelnym dostępie do zweryfikowanych informacji.

¹² NASK, Dezinformacja, data dostępu: 13.03.2025.
<https://nask.pl/dezinfo/>

BIBLIOGRAFIA

- Ministerstwo Cyfryzacji. (n.d.). *Dezinformacja: jak ją rozpoznać i skutecznie się przed nią bronić*
<https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/dezinformacja-jak-ja-rozpoznać-i-skutecznie-sie-przed-nia-bronić> (data dostępu: 13.03.2025)
- Koalicja Razem Przeciw Dezinformacji. (2024). *Dezinformacja oczami Polaków*
https://www.lbm.uw.edu.pl/images/Dezinformacja_oczami_Polakw_edycja_2024.pdf?utm_source (data dostępu: 13.03.2025)
- Mieroszewski, A. (2025), Centrum Mieroszewskiego, *Polacy o Ukrainie i stosunkach polsko-ukraińskich*
<https://mieroszewski.pl/upload/2025/01/polacy-o-ukrainie-i-stosunkach-polsko-ukraińskich-2025-pl-www.pdf> (data dostępu: 13.03.2025)
- Defratyka, A. (2020). *Prawie co piąty Polak (17%) uważa, że nie ma żadnej epidemii koronawirusa (sondaż)*, Ciekaweliczby.pl
https://ciekaweliczby.pl/koronawirus_sondaz/ (data dostępu: 13.03.2025)
- Narodowy Bank Polski (2024). *Publikacje o przepływach migracyjnych*.
<https://nbp.pl/publikacje/rozne-publikacje/publikacje-o-przeplywach-migracyjnych/>
(data dostępu: 13.03.2025)
- PZH - Państwowy Zakład Higieny (2024). *Jaka jest liczba uchyleń szczepień obowiązkowych?*
<https://szczepienia.pzh.gov.pl/faq/jaka-jest-liczba-uchylen-szczepien-obowiazkowych/>
(data dostępu: 13.03.2025)
- NASK (Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa), *Dezinformacja w Polsce*
<https://nask.pl/dezinfo/> (data dostępu: 13.03.2025)
- ARC Rynek i Opinia, & Warszawski Uniwersytet Medyczny. (2021). *Internet: kto i dlaczego nie chce się szczepić na COVID-19*
https://mdw.wum.edu.pl/sites/bp.wum.edu.pl/files/mdw_6-8_2021_internet-kto_i_dlaczego_nie_chce_sie_szczepic_na_covid-19_badanie_warszawskiego_uniwersytetu_medycznego_oraz_arc_rynek_i_opinia.pdf?utm_source (data dostępu: 13.03.2025)